

Artykuł pochodzi z publikacji: *Perswazyjne wykorzystanie wizerunku osób znanych*, (Red.) A. Grzegorzcyk, Wyższa Szkoła Promocji, Mediów i Show Businessu, Warszawa 2015

Ochrona wizerunku osoby znanej

Adam Grzegorzcyk
Edward Markowski

Abstrakt

Rozdział opisuje podstawy ochrony wizerunku osób znanych. Charakteryzuje przypadki, w których wizerunek jest wyłączony spod ochrony. Przytacza orzecznictwo Sądu Najwyższego w zakresie ochrony wizerunku osób znanych. Wskazuje podstawę dla egzekucji w przypadkach naruszenia praw do wizerunku osób znanych oraz czynniki wpływające na wysokość odszkodowania.

Słowa kluczowe: ochrona wizerunku osób znanych, naruszenia praw do wizerunku, czynniki wysokości odszkodowania

Abstract

This chapter describes the basics of celebrity image protection. It characterized the cases in which the image is excluded from protection. The author cites the verdict fragments of the Supreme Court for the celebrity image protection cases. The chapter indicates a basis for claims in cases of violations of the celebrity image protection and describes factors in uencing the value of compensation.

Keywords: celebrity image protection, celebrity image protection violation, compensation value factors

Zjawisko wizerunku osoby jest przedmiotem ochrony w polskim systemie prawnym. Ochrona ta ma charakter obiektywny i przysługuje niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności. Wizerunek osoby jest chroniony tak na gruncie prawa kodeksowego, w szczególności kodeksu cywilnego i kodeksu karnego, jak również w oparciu o przepisy systemu prawa autorskiego.

1. Podstawa prawna ochrony

Zgodnie z art. 23 kodeksu cywilnego: „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”. Przepis zapewnia ochronę tak dla wizerunku, jak i innych wartości osobistych, w szczególności nazwiska lub pseudonimu. Przepis art. 24. § 1 k.c. konkretyzuje, że: „Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny”. Jednocześnie na podstawie § 2. tego artykułu: „Jeżeli skutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych”. Kodeks cywilny w art. 24 § 3. wskazuje, że „Przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym”.

Określonym sankcjom karnym podlega osoba, która utrwała lub bez zgody rozpowszechnia wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, przy czym ściganie takiego czynu następuje na wniosek pokrzywdzonego. Szczególnej ochronie kodeksowej podlega wizerunek osób małoletnich.

Natomiast zgodnie z art. 81 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych: „Rozpowszechnianie wizerunku wymaga zezwolenia osoby na nim przedstawionej”.

2. Wyłączenia spod ochrony

Ochrona wizerunku w określonych okolicznościach nie przysługuje. Spod ochrony ustawa wyłącza osoby powszechnie znane, jeżeli ich wizerunek utrwalono w związku z pełnieniem przez nie funkcji publicznych, w szczególności politycznych, społecznych, zawodowych. Oznacza to, że funkcyjny politycy nie korzystają z ochrony wizerunku w trakcie jakichkolwiek czynności publicznych. Artystom ochrona wizerunku nie przysługuje w trakcie wykonywania działalności artystycznej, przy czym brak ochrony nie dotyczy jedynie np. działalności koncertowej, ale także np. organizowanych w celach promocyjnych spotkań z fanami itp. W takich okolicznościach, dla zapewnienia ochrony wizerunku, niezbędnym jest zastosowanie pozaprawnych form np. zakaz fotografowania wprowadzony w regulaminie takiej imprezy.

Wyłączenie spod ochrony dotyczy także każdej osoby, jeśli utrwalony jej wizerunek stanowi jedynie szczegół całości takiej, jak zgromadzenie, krajobraz, publiczna impreza.

W orzecznictwie wskazuje się jednak, że wyłączenie spod ochrony nie przysługuje podmiotom, które wykorzystują wizerunek w celach komercyjnych.

Ustawa stanowi także, że: „W braku wyraźnego zastrzeżenia zezwolenie nie jest wymagane, jeżeli osoba ta otrzymała umówioną zapłatę za pozowanie”. Zapis ten wskazuje, że w przypadku otrzymania wynagrodzenia za pozowanie i braku odpowiedniego zapisu w umowie, wizerunek takiej osoby może być publikowany. Oznacza to jednak także, że każda forma zastrzeżenia może ograniczyć prawo do publikacji wizerunku. Dość często w umowach z osobami znanymi znajduje się zastrzeżenie, że strony uzgodnią, które zdjęcia będą publikowane. Już taki zapis stanowi istotne zabezpieczenie dla wizerunku, albowiem bez dalszych uzgodnień z zainteresowaną osobą nie ma podstaw do publikacji jakiegokolwiek zdjęcia. Podobnie zastrzeżenie może dotyczyć konkretnych form wykorzystania wizerunku np. na okładce określonego czasopisma w konkretnym jego wydaniu.

Przy zawieraniu umów na pozowanie i wykorzystanie wizerunku w zdjęciach najczęściej sposób eksploatacji określony jest w sposób ogólny, a w szczególności określa się rodzaj medium, w którym zdjęcia będą wykorzystywane (np. prasa, Internet, nośniki reklamy zewnętrz-

nej itp.), a określanie szczegółowe np. adresów witryn, w których zdjęcie będzie wykorzystane nie jest powszechne. Wynika to także z takiej okoliczności, iż zleceniodawca (korzystający) pozostawia sobie prawo decydowania (w ramach danego rodzaju medium) o szczegółowym wyborze nośnika (np. tytułu prasowego lub adresu witryny internetowej), w którym zdjęcie będzie wykorzystywane. Dotyczy to w szczególności zdjęć na potrzeby promocji i reklamy produktów.

Na podstawie orzecznictwa wydaje się, że wykorzystanie wizerunku osoby znanej w reklamie wymaga szczegółowego określenia w umowie sposobu takiego korzystania. Reklama jest bowiem specyficznym, wrażliwym polem eksploatacji, dla którego ochrona wizerunku jest silniejsza, niż np. dla publikacji fotoreportażu w prasie. W umowach reklamowych występują specyficzne zastrzeżenia, które przewidują prawo wykorzystania wizerunku w ściśle określonym przedziale czasowym, z wykorzystaniem ściśle określonych narzędzi promocji (kanałów komunikacji), zakładają obowiązek uzyskania akceptacji formy publikacji, a nawet wprowadzają zasadę wyłączności udzielania zgód na korzystanie z wizerunku. W umowie należy zatem zastrzec tak sposób korzystania (w szczególności rodzaj nośnika i rodzaj medium np. spot telewizyjny, a często nawet wskazać konkretne kanały), zasięg geograficzny (czy zezwolenie jest udzielone np. na terytorium Polski, czy bez ograniczeń terytorialnych) oraz czas korzystania (wyrażony datami lub okresem, ze wskazaniem sposobu ustalenia momentu początkowego).

Warto w tym miejscu także zaznaczyć, że w przypadku utrwaleń fotograficznych wizerunków osób, dla korzystania z nich nie wystarczy uzyskać zgodę na korzystanie z określonego utworu fotograficznego udzieloną przez artystę fotografa. Należy pamiętać, że fotograf utrwalający wizerunek staje się twórcą dzieła fotograficznego, jednak nie nabywa bezwzględnych praw do rozporządzania takim utworem, albowiem prawa do utrwalonego wizerunku podlegają odrębnej ochronie. Dla zgodnego z prawem korzystania ze zdjęcia osoby niezbędnym jest więc uzyskanie zgody takiej osoby oraz zgody twórcy zdjęcia.

3. Orzecznictwo w przedmiocie ochrony wizerunku

Dotychczas zagadnienie wizerunku osób znanych nie było przedmiotem licznego orzecznictwa w Polsce. Odnotowano spektakularne

spory, których rozstrzygnięcie jednak wydają się oczywiste. Sąd Najwyższy zajmował się kwestią praw ochronnych do wizerunku zaledwie kilkakrotnie.

W wyroku z dnia 27 września 2013 roku w sprawie o sygn. akt I CSK 739/12 Sąd Najwyższy stwierdził: „Dobra osobiste to pewne wartości niematerialne, uznane powszechnie w społeczeństwie i łączące się ściśle z człowiekiem, decydujące o jego indywidualności i odrębności. Na wartości te ustawodawca wskazał przykładowo w art. 23 k.c. Takim dobrem jest niewątpliwie wymieniony w tym przepisie wizerunek, będący materialnym wytworem, który za pomocą środków plastycznych przedstawia rozpoznawalną podobiznę osoby. Staje się on elementem utworu w rozumieniu art. 1 pr. aut., gdy zostanie utrwalony w fotografii, rzeźbie, portrecie itp. i dlatego ustawodawca także w prawie autorskim zapewnia ochronę tego dobra osobistego”.

W wyroku z dnia 3 października 2007 roku w sprawie o sygn. akt II CSK 207/07 Sąd Najwyższy stwierdził, że: „Pojęcie wizerunku nie zostało zdefiniowane, a brak normatywnej definicji powoduje, że jest ono niejednolicie rozumiane zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze. W przepisach prawnych ustawodawca posługuje się zamiennie terminami: wizerunek, portret, podobizna, obraz fizyczny. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 20 maja 2004 r. (II CK 330/03, niepubl.) stwierdził, że wizerunek, poza dostrzegalnymi dla otoczenia cechami fizycznymi tworzącymi wygląd danej jednostki i pozwalającymi na jej identyfikację wśród innych ludzi, może obejmować dodatkowe utrwalone elementy związane z wykonywanym zawodem, jak charakteryzacja, ubiór, sposób poruszania się i kontaktowania z otoczeniem. W doktrynie przyjmuje się też, że przez wizerunek rozumie się takie cechy twarzy i całej postaci danej osoby fizycznej, a także jej głos, które pozwalają zidentyfikować tę osobę jako określoną jednostkę fizyczną”.

W wyroku z dnia 27 września 2013 roku w sprawie o sygn. akt I CSK 739/12 Sąd Najwyższy ustalił: „Pojęcie „rozpowszechniania wizerunku” powinno być interpretowane przy wykorzystaniu definicji terminu „rozpowszechnianie” zamieszczonej w art. 6 pkt 3 pr. aut. Chodzi tu zatem o sytuację, w której stworzona zostaje możliwość zapoznania się z wizerunkiem bliżej nieokreślonego, niezamkniętego kręgowi osób. Okoliczność, że rozpowszechnienie wizerunku nastąpiło za zgodą portretowanego, nie zwalnia osób trzecich, które zamierzają dalej rozpowszechniać taki wizerunek, od uzyskania ponownej zgody

uprawnionego. Zasada ta stosuje się także do sytuacji, gdy na podstawie legalnie rozpowszechnionego wizerunku (np. fotografii) malarz lub rzeźbiarz tworzy utwory, do których inkorporowany jest - nawet znacznie „przetworzony” - wizerunek określonej osoby”.

W wyroku z dnia 27 września 2013 roku w sprawie o sygn. akt I CSK 739/12 Sąd Najwyższy ustalił także: „Rozpowszechnianie wizerunku jest bezprawne, jeśli osoba uprawniona nie udzieliła zgody na takie działanie albo jeżeli nie zachodzą normatywnie stypizowane okoliczności (w szczególności wskazane w art. 81 ust. 1 zd. 2 i ust. 2 pr. aut.) uchylające konieczność uzyskania zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku. Zgody uprawnionego na rozpowszechnianie wizerunku ani jej zakresu nie domniemywa się. Pozwanego w procesie o ochronę wizerunku obciąża obowiązek wykazania, że ją uzyskał na określonych warunkach lub że zachodzą okoliczności wyłączające konieczność jej uzyskania”.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego wskazuje silnie na konieczność uzyskania zgody na korzystanie z wizerunku osoby, w tym przy zwykłym korzystaniu z utrwalenia takiego wizerunku, jak i w przypadkach szczególnych np. przy opracowaniu utworów. Korzystanie z wizerunku osoby bez jej zgody stanowi naruszenie prawa.

4. Naruszenia prawa do wizerunku

Art. 83 ustawy stanowi: „Do roszczeń w przypadku rozpowszechniania wizerunku osoby na nim przedstawionej oraz rozpowszechniania korespondencji bez wymaganego zezwolenia osoby, do której została skierowana, stosuje się odpowiednio przepis art. 78 ust. 1; roszczeń tych nie można dochodzić po upływie dwudziestu lat od śmierci tych osób”.

Zgodnie z art. 78 ust. 1 ustawy: „Twórca, którego autorskie prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania. W razie dokonanego naruszenia może także żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności aby złożyła publiczne oświadczenie o odpowiedniej treści i formie. Jeżeli naruszenie było zawinione, sąd może przyznać twórcy odpowiednią sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub – na żądanie twór-

cy – zobowiązać sprawcę, aby uiścił odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez twórcę cel społeczny”.

Przy ocenie, jaka kwota pieniężna jest odpowiednia tytułem odszkodowania lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę spowodowaną naruszeniem dóbr osobistych polegającym na bezprawnym rozpowszechnieniu wizerunku osoby, należy mieć na uwadze rodzaj dobra, które zostało naruszone oraz charakter, stopień nasilenia i czas trwania doznawania przez osobę, której dobro zostało naruszone, ujemnych przeżyć psychicznych spowodowanych naruszeniem (krzywda), a także rodzaj poniesionej szkody lub utraconych korzyści, gdyby mu szkody nie wyrządzono.